

Posteriorum (1), ostendit quod cognitio principiorum provenit nobis ex sensu (2); ideo habitus eorumdem quoad suam perfectionem et complementum, quo in ratione veri habitus constituitur, acquisitus est, non autem innatus aut naturalis, sicut est in angelis, utpote qui concreatam ingenitamque habent non solum dispositionem atque habilitatem pronuntiandi principia, statim cognitis terminis, sed insuper etiam ipsas species, quibus terminos cognoscunt, habent naturaliter in ipsa sui creatione insitas menti (3).

Utrum autem S. Thomas habitum in collectione specierum intelligibilem, an vero in aliqua alia qualitate superaddita reposuerit, alibi resolvendum est, cum sermo erit de natura habituum intellectualium in tractatu *de Anima humana*.

Jam de re ipsa sic existimo:

Quid,
dicendum de re

205. PROPOSITIO 1.^a Intellectus principiorum non est habitus innatus aut naturalis.

Probari posset 1.º ex communi effato Scholasticorum cum Pilosopho (4) et Angelico (5) dicitantium, intellectum initio esse in pura potentia, videlicet passiva, in ordine ad intelligendum, ac proinde tamquam tabula rasa. Atqui si habitus principiorum foret innatus, jam intellectus non esset ab initio in pura potentia, sed haberet plenam capacitatem intelligendi; hoc enim est proprium habitus, præbere habilitatem facilitatemque, ut constat omnibus. Ergo...

Sane quomodo intelligi potest adesse facilitatem assentiendi principis, dum adest impossibilitas assentiendi atque adeo quidpiam cognoscendi, ex defectu videlicet specierum? Ergo saltem, donec species intelligibiles comparentur, non inest intellectui ullus habitus intellectualis naturalis.

(1) Lib. 2. *Posterior.*, cap. et text. ult. circ. med.

(2) S. Th. 1. 2. q. 51, a. 1.

(3) Vide S. Thom. 1. 2. q. 51, a. 1; q. 63, a. 1; 3.^a dist. 33, q. 1, a. 2, sol. 1.

(4) Lib. 3.º *de Anima*, text. Comm. 15. Cfr. S. Thom., ib. lect. 9.

(5) Vide S. Thom., 1. p. q. 55, art. 2; quaest. 84, art. 3; quaest. 87, art. 1; *De Malo*, quaest. 16, art. 12 ad 2.um; *de Veritate*, quaest. 10, art. 6 etc.

Prob. 2.º Adde, quod si habitus principiorum foret naturalis et animo ingenuus, non daretur modo major, modo minor facilitas in pronuntiandis primis principis. Atqui datur major vel minor facilitas pro majori vel minori exercitatione, ut constat potissimum in principis propriis particularium scientiarum seu positionibus.

Prob. 3.º Denique a priori, quia ut argumentatur P. Rubius, natura non concedit rebus nisi ea, quæ necessarius ant ad essendum et operandum simpliciter; quæ vero ad melius et facilius operandum serviunt, acquirenda eis relinquit propria industria et labore, tribuens principia, quibus possint operari, et operando ea acquirere. Et hac de causa non concessit hominibus habitus virtutum, quia non requirunt ad operandum simpliciter bona opera, sed ad melius, hoc est, cum facilitate et promptitudine operandum. At habitus principiorum non est necessarius ad assentiendum simpliciter primis principis, sed solum ad assentiendum cum facilitate. Ergo non est nobis a natura datus, sed propria industria et labore acquisitus... (1).

Dices 1.º Habitus principiorum dicitur, quasi *seminarium totius cognitionis sequentis, sicut et in omnibus naturis sequentium operationum et effectuum quædam naturalia seminaria præexistunt* (2). Ergo sicut hæc naturaliter in sunt propriis naturis, ita etiam cognitio principiorum debet naturaliter inesse homini, atque adeo habitus eorumdem principiorum erit omnino naturalis.

Resp. Ut principia sint *seminarium totius cognitionis sequentis*, necesse non est, ut habitus illorum sit totaliter naturalis.

Dices 2.º Cognitio principiorum dicitur naturalis. Ergo habitus, unde talis cognitio procedit, naturalis sit oportet.

Resp. *dist. antec.* Cognitio principiorum dicitur naturalis, quia facillime sequitur ex facultatibus, quibus natura omnes homines instructi nascuntur, *conc.*, quia vel ingenta est, vel

(1) P. Anton. Rubius, *Logic.* in lib. 2.um *Posterior analyticor.*, tract. 1.º *de habit. princip.*, n. 15. Cfr. Conimbr., *Dialect.* in lib. 1.um *Poster.*, cap. 1, quaest. 1, art. 4 fin.

(2) S. Thom., *de Veritat.*, quaest. 16, art. 1.

omnia praesidia ad illam habendam innata sunt, *neg.*, et *neg.* conseq.

Et re quidem vera termini, quibus prima principia constant, tales sunt, ut facillime ab omnibus cognosci possint; quia lumen naturale cujusvis hominis sufficit, ut comparet sibi species eorum intelligibiles, et habilitatem acquirat ad eosdem inter se expedite conjungendos.

206. PROPOSITIO 2.^a Probabilius videtur habitus principiorum non consistere in speciebus intelligibilibus, sed in aliqua alia qualitate distincta.

Propositio hæc forte transgreditur Logicæ limites, atque ad Psychologiam potius spectat; nihilominus ad materiæ complementum breviter declaranda et probanda est. Et primo quidem experientia ipsa suadet. Constat enim potissimum in positionibus, majorem comparari facilitatem ac promptitudinem et quasi familiaritatem usu et repetitione actuum. Atqui hoc signum est, quod facilitas ac promptitudo prima per ipsos assensus principiorum generata est. Nam simili modo habitus acquisitos augescere atque intendi censendum est, quo primum gignuntur. Ergo...

Præterea hoc est discrimen inter habitus supernaturales et naturales, quod illi dent simpliciter posse operari, hi vero non dent simpliciter posse, sed facile posse. Atqui habitus principiorum si in speciebus intelligibilibus consisterent, darent simpliciter posse operari, siquidem sine speciebus impossibile est intelligere. Ergo...

Denique si habitus principiorum in speciebus intelligibilibus consisterent, non video cur necessaria esset experientia et inductio ad colligenda principia, quemadmodum necessarium esse mox videbimus. Nam si post terminorum cognitionem adhuc inductio plurium singularium casuum requiritur ad facilitatem assentiendi habendam, profecto præter ipsas species aliquid aliud ponendum est.

Dices. Habitum non consistere in solis speciebus vel illarum collectione, sed in speciebus ordinatis vel in specierum ordinatione. Concedi hoc potest; verum recte observat Eximius Doctor ordinationem hujusmodi aliud revera esse non posse nisi habilitatem «quam intellectus acquirit ad ordi-

nate utendum his speciebus et recte judicandum secundum illas» (1). Ac proinde ratio formalis habitus non consistit in speciebus, sed in illa habilitate, quæ vera qualitas est.

Sed de his alibi fusius agendum.

CAPUT III.

QUOMODO COGNOSCANTUR PRINCIPIA.

Quoniam conclusiones omnes cognoscuntur ex præmissis, ac tandem ex primis principiis indemonstrabilibus; inquirendum jam est, quomodo principia ipsa cognoscantur vel colligantur.

ARTICULUS I.

Utrum principia inductione colligantur.

207. Sollemnis est inter recentiores Philosophos distinctio principiorum in *rationalia* seu *analytica*, et *experimentalia* seu *synthetica*. Rationalia vocantur principia, quæ intuitionem pronuntiantur, quale est hoc: *Totum est majus sua parte*; experimentalia autem vocantur, quæ ope experientiae pronuntiantur; cum enim prædicatum habeant extra notionem subiecti positum, nequeunt affirmari nisi ope inductionis et experientiae. Addunt prædicti auctores principia rationalia ex sese habere universalitatem et necessitatem; experimentalia vero eam ex se ipsis habere non posse, sed obtinere ope principii cujusdam analytici. Immo asserunt axiomata empirica physicam certitudinem non excedere (2).

In qua doctrina id mihi primo displicet, quod principia experimentalia dicuntur non habere ex sese universalitatem aut necessitatem, sed eam accipere ope alicujus principii ana-

Divisio
principiorum
apud
recentiores AA.
usitata in analy-
tica et
synthetica

reprobatur.

(1) Suar., disp. *Metaph.*, 44, sect. 4, n. 6.

(2) Vide cl. P. Liberatore, *Institutiones philosophicæ*... vol. 1. *Logica pars altera*, cap. 5, art. 1.

lytici. Si diceretur in hujusmodi principiis non *inmolescere nobis* universalitatem ac necessitatem sine recurso ad aliquod aliud principium, facilius posset tolerari; at opinor asserendum non esse, quod prædicta principia non habeant in seipsis universalitatem ac necessitatem. Et ratio hæc est, nam prædicatum illorum, vel exprimit accidens logicum subjecti, vel proprium. Si primum dicas, impossibile est principia illa, etiam in virtute principij alterius analytici, universalitatem ac necessitatem inducere, siquidem prædicatum accidentale contingenter convenit subjecto. Sin alterum, principia illa ex seipsis habent universalitatem et necessitatem, nam proprietas necessario convenit subjecto, nec solum in uno individuo particulari, sed in tota specie. Unde etiam certitudo hujusmodi propositionum, si prædicatum exprimit proprietatem metaphysicam, metaphysica est, si vero prædicatum exprimit proprietatem physicam, certitudo illa in aliquo casu particulari per miraculum deficere potest, atque adeo physica est (1); quamvis pro generalitate casuum adhuc metaphysica sit, qualis est etiam certitudo constantiæ legum naturalium generatim inspectæ. Et ratio est, quia cum metaphysice certum sit physicam proprietatem, præciso miraculo, deficere non posse, quoniam nec miracula patrantur a Deo sine causa, nec causæ idoneæ miraculi patrandi pro generalitate casuum occurrunt, certitudo hujusmodi metaphysica, opinor, dicenda est.

Judicia quidem
synthetica
dantur, non
vero principia.

Idque probatur.

Quamobrem equidem admitto *judicia* synthetica, ea nempe quæ prædicata contingentia subjecto attribuunt, quæ prædicata ex *sola notione* subjecti, utcumque penetretur essentia specifica ejus, cognosci nequit, utrum convenient illi: talia sunt prædicata harum propositionum: *Petrus est doctus: Homo currit* etc. *Principia* tamen synthetica, qualia describuntur a recentioribus, crediderim admitti nullo modo posse. Nam principia sunt fundamenta scientiarum ac demonstrationum. Et dividuntur, ut superius vidimus, in indemonstrabilia simpliciter et indemonstrabilia secundum quid. Jam principia indemonstrabilia simpliciter omnia sunt analytica, et propositiones immediatæ ac per se notæ,

(1) Vide superius dicta de *Proprietate*, n. 186.

saltem secundum se. Principia vero indemonstrabilia secundum quid etiam videntur esse analytica, vel certe non sunt synthetica in sensu recentiorum, Quia principia hujusmodi assumuntur tamquam præmissæ ad ulteriores demonstrationes. Atqui præmissæ demonstrationis, ut paulo inferius videbimus, ex communi sententia Scholasticorum sunt necessariae ac de prædicato *per se* convenienti subjecto secundum totam suam extensionem (1) Ergo...

Sane prædicatum *per se* conveniens subjecto, quale debet esse prædicatum præmissarum demonstrationis, vel est aliquid spectans ad essentiam subjecti, vel proprietatem ejus, ac proinde ex sua propria natura necessario et universaliter convenit subjecto, et est absolute cognoscibile ex consideratione et resolutione ideæ subjecti.

Præterea doctrina illa statuens *sola* principia experimentalia inductione et experientia egere, ut colligantur, videtur contraria esse communi veterum auctorum sententiæ cum Aristotele et S. Thoma, ut jam videndum est.

208. PROPOSITIO. Principia prima et per se nota cognoscuntur, colligunturque inductione quadam ex notitia sensuum experimentalium (2).

Ante probationem notandum est cum Philosopho, animalium varia esse genera. Quamvis enim omnibus inest virtus quædam discernendi corporeas qualitates, quæ vocatur *sensus*, differunt tamen in eo, quod animalia perfectiora conservant species vel impressionem sensibilibum, ac proinde possunt illa percipere etiam, quando præsentia non sunt, ope nimirum memoriæ atque imaginationis; alia vero imperfecta aut nullas conservant species, aut nonnisi sensibilibum vehementissimorum, et sic non possunt cognoscere ulla sensibilia, nisi præsentia, vel solum cognoscunt in absentia sensibilia illa vehementiora, quorum retinent impressiones.

Principia omnia
inductione
quadam
colligi
probatur.
Notanda
animalium
perfectiorum et
imperfectiorum
diversitas
secundum
virtutem sensi-
tivam.

(1) Vide inferius dicenda in sequenti Disputatione n. 237.

(2) Vide Aristotelem et S. Thomam. locis statim citandis; Suarez, disp. *Metaph.* 1, sect. 6. n. 24 seqq.; Fosse. *Metaphysic.* lib. 1, cap. 1, quest. 4; Alamanni, *Summ. Philos.*, prim. part. quest. 21, art. 2; Mauri, *Question. philosoph.*, t. 1, q. 16, etc.

Ita ergo in animalibus perfectis datur cognitio sensitiva, qua praesentia apprehenduntur, et memoria, qua objecta olim percepta iterum repraesentantur.

n homine datur
experimentum,
quo carcat
bruta.

Quid proprie
experimentum.

Experimentum
habetur in
cognitiva; et
distinguitur a
memoria.

Post
experimentum
sequitur operatio
intellectus

At in homine, animali rationali, est adhuc in parte sensitiva alia cognitio, quae vocatur *experimentum*, exurgens ex inductione et collatione plurium singularium similium memoria retentorum: licet enim experientia vel experimentum in latiori significatione dici solet de quacumque perceptione unius singularis, quo modo qui semel se inebriavit, potest dici *expertus* esse vinum inebriare, proprie tamen et stricte ex communi sententia veterum accipi solet pro perceptione plurium singularium. Est enim actus cognitionis simul colligens plura similia facta, quorum extat memoria. Sic postquam *vidi hanc herbam curasse hunc hominem*, puta Socratem, et *illum alium*, puta Platonem etc, *in eodem*, id est, *in simillimo morbo*, memoria retinens omnes illos casus, simul percipio, considerans plures individuas herbas simillimas (nempe ejusdem speciei) curasse plures individuos homines, eadem aegritudine laborantes. Hic actus est hominis proprius, et habetur in interiori sensu, qui vocatur *cognitativa* vel *ratio particularis* (1); et diversus est, ut patet, a memoria, quia sicut ex sensu et sensationibus relinquitur memoria, ita ex pluribus memoriis invicem comparatis oritur experientia. Nam ad habendam memoriam sufficit unicus actus, cujus impressio aut species perduret, ad experimentum vero requiruntur multi actus memoria retenti, qui si invicem comparantur, similes inveniantur. Et quia collatio haec vel comparatio proprie non fit nisi ab homine, ideo experimentum proprium est etiam hominis, in quo ipsa pars sensitiva perfectior est, quam in aliis animalibus, et quamdam participat similitudinem rationis in facultate, quam vocant *cognitivam* (2).

Post experimentum autem succedit operatio intellectus, qui abstrahit a singularibus rationem communem similiter repertam in pluribus illis individuis, quorum experimentum

(1) Vide S. Thom., *Metaph.*, lib. 1. lect. 1, paragr. c. Cfr. Suar. disp. *Metaph.* 1, sec. 6, n. 22.

(2) De his alibi agendum est.

habitu est, puta apprehendendo illam specificam herbam, et aegritudinem curatam in homine (1).

Hisc praenotatis, jam satis explicata et fere probata manet propositio.

In primis enim intellectus cognoscere ac pronuntiare nequit prima principia, quin terminos ipsos prius cognoscat; terminos vero cognoscere nequit, nisi praevia sensuum perceptio praecesserit, omnis enim cognitio nostra a sensibus inchoatur. Hoc pacto, ut mens asserat, *totum esse majus sua parte*, debet discere, quid sit *totum* et *pars* in aliqua re sensibili ac singulari, quam sensus apprehendunt. At non sufficit unica perceptio sensus, saltem ordinarie loquendo, ut intellectus abstrahat intellectualem terminorum notitiam satis claram, quae firmam illam certissimamque adhaesionem iudicii determinet, propriam primorum principiorum. Necesse est ergo, ut juvetur experimento, quod plura individua, per inductionem quamdam collecta et similia reperta, simul repraesentet; et sic ex iterata ejusdem phaenomeni vel attributi in pluribus subjectis observatione, manifestius innotescant mutuae relationes terminorum.

Ceterum tum sensatio, tum experientia singularium est dumtaxat, principia vero universalitate gaudent. Necessaria ergo est vis intellectualis, quae ex multis individuis in experimento relucetibus abstrahat id, quod simile et commune est in illis, relictis differentiis ac varietatibus. Et sic tandem jungendo per actum iudicii terminos abstractos a sua individuatione, quam habebant in experimentali cognitione, obtinetur pronuntiatum universale ac necessarium primi cujusvis principii. Hoc pacto videns in experimento *totum hoc esse majus quavis ex hisce* suis partibus, et similiter *totum illud*, et *illud aliud* etc.; abstraho rationem generalem *totius* ac *partis*, et universaliter assero id, quod particulariter in pluribus individuis renuntiabat experientia, propterea quod, hac praelucente, sufficienter penetro vim terminorum, mutuas-

(1) Vide Arist., lib. 2.^a *Posterior.*, cap. 18. Cfr. ib. S. Th., lect. 20, paragr. i, k, l, q, m; et lib. 1, *Metaph.*, lect. 1, paragr. c; et lib. 4, lect. 6, paragr. b; et 3.º dist. 14, a. 3, solut. 3.^a; Mauri, *Paraphrasi* in lib. 2, *Poster.*, c. 11, et Commentatores alios passim in lib. 2, *Poster.*, c. 18.

rationem
communem
abstractionem.

que illorum relationes, ut plane pronuntiare debeam, *omne iohum esse majus sua parte* (1).

Principia ergo prima cognoscuntur et colliguntur inductione quadam ex singularium experimento.

Confirmat pulchre propositionem Aristoteles exemplo militum: Etenim *fusa acie, et fugientibus militibus, aliquando revocatur agmen, et rursus fit principium pugnae. Accidit enim, ut unus ex fugientibus consistat, paratus ad pugnandum; deinde consistit alius, atque adjungitur primo, deinde alius, donec fiat agmen, quod est principium pugnandi. Proportionaliter, dum animus per sensum percipit sensibilia cognitionibus fluxus et delabentibus, sistit in animo per memoriam et speciem fixam sui cognitio alicujus singularis sensibilis; deinde sistit et adjungitur cognitio et species alterius singularis sensibilis; deinde alterius, donec in animo sistat cognitio universalis, quae est principium scientiarum et artium* (2).

209. At circa doctrinam hanc communissime receptam apud Scholasticos, varia occurrunt dubia, quorum explicatio ad meliorem rei intelligentiam juvabit.

Et primo quidem dubitatur, utrum modus hic colligendi principia ex inductione et experimento singularium, universalis sit ac necessarius pro omnibus prorsus principiiis. Quod non aliter colligantur, et cognoscantur principia propria et specialia singularum scientiarum, facile conceditur a Scholasticis, et videtur etiam satis patere ipsa experientia, siquidem termini, quibus praedicta principia constant, satis familiaria non sunt scientiis particulares primo salutantibus, nec tam facile cognosci solent, sine singularium exemplorum experimento, saltem in multis casibus.

Dubium autem praecipue versatur circa principia illa, scientiis omnibus communia; quae *axiomata* vel *dignitates* vel *effata* dicuntur. Affirmant alii etiam hujusmodi principia cognosci non posse absque inductione singularium et experimento. Ita videtur sentire Cajetanus (3) et Javellus (4) ac

(1) Vide Auctores citatos cum Aristotele et S. Thoma.

(2) Ita Aristoteles, loc. cit. ex *Paraphrasi* Sylvestri Mauri, lib. 2. *Posterior.*, cap. 11, n. 8.

(3) In lib. 1. *Posterior.*, cap. ultim.

(4) In lib. 1. *Metaphys.*, q. 6.

potissimum P. Fonseca (1). Licet enim concedant ad cognitionem incomplexam terminorum non esse necessarium experimentum, sed sufficere iteratam apprehensionem sensilem; tamen esse prorsus necessarium contendunt ad habendam cognitionem eorumdem complexam pronuntiando prima principia. «Putaturque, inquit Suarez, haec sententia esse Aristotelis variis in locis, scilicet lib. 1.º *Priorum* cap. 31, lib. 2, cap. 23, et lib. 1.º *Posterior.*, cap. 14 (2) et lib. 2.º *Posterior.*, cap. ult., ubi interpretes antiqui ita sentire videntur» (3).

Sane hoc modo loquitur Philosophus in libro primo *Priorum Analyticorum* (4): *Sunt autem propria principia circa unamquamque scientiam plurima; quare principia circa unumquodque experientia est suppedilare. Dico autem, ut astronomica experientia, principium est scientiae astronomicae: observatis enim sufficienter phaenomenis, sic inventae fuerunt astronomicae demonstrationes. Similiter vero etiam res se habet circa aliam quamcumque artem et scientiam.*

Quibus affinia scribit in libro primo *Posteriorum Analyticorum*: *Perspicuum etiam est, si quis sensus defecerit, necesse esse etiam scientiam quamdam defecisse, quam impossibile erat consequi; siquidem discimus aut inductione aut demonstratione. Est autem demonstratio ex universalibus, inductio vero ex singularibus: impossibile vero est universalia contemplari nisi per inductionem... inductione autem doceri sensu destitutus impossibile est. Sensus enim est singularium; nam non contingit eorum adipsi scientiam; nec enim scientiam acquirere licet ex universalibus sine inductione, nec per inductionem sine sensu* (5).

Et pro eadem sententia allegat Fonseca veteres Aristotelis interpretes, Alexandrum Aphrodisæum, Themistium, Philoponum, Averroem, D. Thomam et alios (6).

(1) Lib. 1. *Metaph.*, cap. 1, sect. 3, 4.

(2) Cfr. S. Thom. *ibid.*

(3) Suarez, disp. *Metaph.* 1, sect. 6, n. 26.

(4) Loc. cit.

(5) Aristot., lib. 1.º *Posterior.*, loc. cit. Cfr. S. Thom. lib. 1.º *Posterior.*, lect. 30.

(6) Fonseca, lib. 1.º *Metaph.*, cap. 1, q. 4, sect. 3, *Secunda conclusio.*

Dubium proponitur, utrum omnia prorsus principia modo praedicto colligantur.

De quibus principiiis potissimum controversatur. Varias sententias.

Alii vero e converso existimant, communia illa principia seu dignitates non egere propria inductione singularium et experimento, sed, supposita sensuum apprehensione, sufficere lumen intellectus, ut illico, abstractis speciebus intelligibilibus terminorum, assentiatur hujusmodi principiis. Ita Toletus (1), qui pro se citat inter antiquos Albertum, Ægidium et Lincolnensem.

Resolutio dubii.

Placet controversiam hanc dirimere cum Eximio Doctore, cujus sententia mihi valde rationabilis videtur. «Si de experientia proprie dicta sit sermo, inquit, mihi videtur distinctione utendum, tam in principiis ipsis, quam in modo acquirendi scientiam. Dixi, *si de experientia propria sit sermo*, quia si generatim agatur de quacumque sensibili cognitione necessaria ad terminorum apprehensionem et intelligentiam, clarum est, hanc esse necessariam ad cognitionem principiorum, quia omnis nostra cognitio a sensu incipit; hæc autem non est proprie experientia, quæ, ut ex dictis constat, in judicio seu habitu judicativo consistit; et de hac sine dubio locutus est Aristoteles.»

«De hac ergo loquendo, distinctione utendum est, principia enim non omnia æqualia sunt. Est enim in primis unum vel alterum generalissimum et notissimum, scilicet: *Quodlibet est, vel non est: Impossibile est idem simul esse et non esse*. Et ad hæc cognoscenda nulla requiritur experientia, sed sola terminorum apprehensio, intelligentia seu explicatio. Immo vix possunt illa principia ad positivam experientiam reduci: nam licet de quocumque singulari possimus experiri quod sit; tamen, quod tunc non careat existentia, non possumus positive experiri distincto experimento ab eo, quo videtur illud esse; sed sola intelligentia id percipitur, explicatis terminis. Et hoc videtur adeo per se notum, ut alia probatione non indigeat. Possumus tamen ad majorem explicationem exemplum adhibere: nam si hominem rusticum, qui ob ignorantiam terminorum nescit assentiri illis principiis, velimus inducere ad eorum assensum, nulla certe nova experientia utemur, sed solum conabimur ita terminos explicare, ut intelligat rem, quam videt esse, non posse absolute non esse.»

(1) In lib. 2. *Posterior.*, cap. ultim., in *question.*

«Præter hæc vero principia notissima, de quibus vix potest, ut opinor, esse controversia, quin propriam experientiam non requirant, sunt alia etiam valde universalia et communia fere omnibus scientiis, ut: *Quaecumque sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se*: et: *Omne totum est majus sua parte*: et: *Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanent, æqualia sunt*. Et de his distinguere oportet, quando talium principiorum notitia inventionem acquiritur, vel disciplina. Nam in hoc posteriori modo existimo non esse necessariam experientiam proprie sumptam; sed supposita illa, quæ ad distinctam notitiam terminorum satis sit, et explicatis sufficienter per doctrinam rationibus terminorum, absque alia experientia posse intellectum assentiri suo lumine cum sufficienti evidentia et certitudine. Et ratio est, quia hæc, quæ requiruntur ad hujusmodi assensum evidentem, sive sit experientia, sive quæcumque alia terminorum declaratio, non requiruntur ut formalis ratio assentiendi, neque etiam ut principium per se efficiens seu eliciens actum assentiendi, sed ut sufficiens applicatio objecti (ut mox videbitur). Sed nulla est sufficiens ratio, quæ suadeat experientiam rigorose sumptam, prout includit multorum singularium intuitionem et collationem et inductionem, esse necessariam ad sufficientem applicationem horum principiorum per sufficientem apprehensionem terminorum, eorumque rationum intelligentiam aptamque compositionem. Cur enim non potest hoc per doctrinam supplere, adhibito ad summum uno vel altero exemplo sensibili, quo satis penetrato per intellectum, statim appareat per se evidens veritas principii?»

«Atque hoc ipsum confirmat experientia: ad admittenda enim hæc principia in doctrinis nullus expectat plurium singularium inductionem, vel experimentalem cognitionem, sed facillimo negotio rationes terminorum quisque intelligit, et statim illorum veritatem mente intuetur, præceptoris mediocri diligentia adhibita.»

«At vero, qui sola inventionem scientias acquirunt, indigent experientia ad horum principiorum cognitionem: quia sine illa et sine exteriori adjutorio præceptoris et doctrinæ non possunt hæc principia satis proponi, aut rationes terminorum satis cognosci, ut illis evidens præbeatur assensus. Atque

hoc confirmant testimonia Aristolis, et usus ipse satis idipsum docet. Ratio autem est, quia nostra intellectiva cognitio valde limitata est et imperfecta, nimiumque a sensu pendet, et ideo sine sufficiente adminiculo ejus non potest cum sufficiente certitudine et firmitate procedere; et inde accidit sæpe, ut qui multum de intellectu confidunt, sensum deserentes, facile in rebus naturalibus errent, ut annotavit Aristoteles 8.º Physicorum, cap. 3.º»

«Oportet autem hic limitationem adhibere, nimirum hoc regulariter intelligendum esse; nam adeo posset aliquis polere ingenio, et tam attente ac considerate rationem totius et partis v. g. in uno tantum singulari perpendere, ut veritatem totius principii inde statim eliceret. Sicut dicunt Theologi animam Christi ex sola efficacia naturalis ingenii sine speciali adminiculo supernaturali, ex uno phantasmate elicuisse multas veritates vel principia. Quia medium experientiae non est tam necessarium, quin possit aliunde suppleri.»

«Alia denique sunt principia particularia et propria singularum scientiarum. Et de his verisimile est, necessariam esse experientiam et collationem multorum singularium ad firmum et evidentem assensum eorum, non tantum via inventionis, quod est notissimum, sed etiam via disciplinæ; quia rationes terminorum in his principiis non sunt ita notæ ac faciles, ut sufficiat quælibet propositio eorum, nisi is, qui ad discit, eas conferat cum singularibus, quæ novit, et videat cum illis et cum omnibus, quæ de talibus rebus expertus est, recte consentire; nunquam item talia principia instantiam, ut dicunt, passa esse.»

«Denique in his tanta fere semper est difficultas, ut vix perveniatur ad assensum proprium principiorum, seu per se notum, de illis habendum, sed in inductione et notitia a posteriori sistatur. Ergo signum est ad obtinendum assensum evidentem, ex ipsorum terminorum rationibus probe cognitis, multam esse necessariam experientiam, majorem quidem via inventionis, aliquam vero via disciplinæ; quamvis pro ingeniorum diversitate major etiam vel minor sufficiat» (1).

(1) Suarez, disp. *Metaph.*, 1, sect. 6, n. 26-29.

ARTICULUS II.

Utrum assensus principiorum sit discursivus, et an et quomodo causetur ab experientia.

210. Ex hactenus disputatis illud videtur sequi, primorum principiorum cognitionem et assensum discursivum esse, utpote qui habetur ex prævia cognitione experimentalis et inductione; cognitio namque per inductionem habita discursiva est. At si cognitio principiorum discursiva sit, eo ipso ruet id, quod superius statuimus, docentes non omnia probari posse, sed aliqua esse admittenda principia indemonstrabilia, quæ scientiarum sint basis ac fundamentum. Neque enim dici potest ipsam cognitionem experimentalem loco primi fundamenti habendam in scientiis esse, cognitio siquidem experimentalis contingens est ac particularis. Itaque si prima illa judicia universalis et necessaria, quæ ope experientiae, ut vidimus, pronuntiantur, discursum habeant, nullum amplius remanebit veri nominis principium.

Hujus solutio questionis pendet a causalitate vel influxu, quem in assensum principiorum exercet præcedens experimentum. Si enim experimentum non per se influat, nec se habeat instar motivi ad assentiendum principiis, sicut ipsa principia et præmissæ influunt, ut nunc supponimus, in conclusionem, sed sit mera conditio; plane patet nullum intervenire discursum in assensu principiorum, quantumvis præviæ requiratur cognitio experimentalis. Si autem experimentum tamquam causa per se influat, ac per modum motivi; haud facile apparet, quomodo assensus principiorum discursu vacet.

Antequam, quid hac in re verosimilius nobis videatur, aperiamus, iterum notandum venit, sermonem hic esse de principiis simpliciter indemonstrabilibus, quæ nempe immediata sunt ac per se nota, et proprie atque absolute prima, non vero de principiis indemonstrabilibus secundum quid, quæ licet demonstrari possint, et reapse demonstrantur in aliqua altiori scientia, non tamen demonstrantur, sed assu-

Alterum
dubium proce-
dens et doctrina
precedentis
articuli.

Unde pendet
questionis
solutio.

muntur tamquam fundamenta in illa scientia, in qua locum obtinent principiorum.

211. PROPOSITIO 1.^a *Experientia nequit esse causa proprie et per se assensus principiorum, sed occasio dumtaxat vel conditio manuducens intellectum, non afferendo rationem vel motivum assentiendi, sed disponendo ac juvando, ut rite penetret terminos, et sic firmiter assentiatur.*

Ita communissima sententia Philosophorum cum Aristotele (1), S. Thoma (2), Suarez (3), Conimbricensibus (4), Fonseca (5), Cosmo Alamannio (6) aliisque.

Prob. 1.º Quia cognitio principiorum est maxime universalis, necessaria et infallibilis metaphysice; experimentalis autem est particularis, nec metaphysice necessaria vel infallibilis. Atqui cognitio particularis nec metaphysice certa, nequit esse causa per se ac motivum cognitionis universalis ac metaphysice infallibilis et necessariae. Ergo...

Et re quidem vera, sive contendas experientiam esse unicum motivum assensus in principiis, sive partiale dumtaxat, et quod ut causa inadæquata influat simul cum alio motivo universali ac metaphysice necessario et infallibili; planum est, principiorum assensum, utrolibet modo causatum ab experientia, metaphysica necessitate atque infallibilitate gaudere non posse, nisi velis effectu superari causam in perfectione. Tunc enim assensus principiorum foret instar conclusionis ex utraque, vel saltem alterutra, præmissa particulari nec per se metaphysice necessaria. Jam conclusio ex utraque, vel etiam ex alterutra, præmissa particulari nec metaphysice necessaria fluens, universalis ac metaphysice infallibilis esse non potest.

Prob. 2.º Intellectus, ut principiis assentiatur, debet perspicere necessariam atque immutabilem connexionem et identitatem extremorum. Si ergo experientia foret motivum

(1) Lib. 1. *Poster.*, cap. 3; 1.º *Topicor.*, cap. 1.

(2) Locis mox citandis.

(3) *Met. disp.* 1, sect. 6, n. 26

(4) In lib. 1. *Posterior.*, cap. 1, q. 2, a. 3.

(5) Lib. 1. *Metaph.*, cap. 1, q. 4, sect. 4 ad 4.um

(6) *Summ. Philosoph.*, Prim. part. q. 21, a. 2 ad 3.um, 4.um

Experimentum
se habet
dumtaxat instar
conditionis
ad colligenda
principia,

et causa per se assensus principiorum, ipsa quoque foret lumen manifestans prædictam extremorum connexionem. Id porro impossibile videtur.

Nam experientia solum refert factum, purumque phenomenon *actualis* connexionis extremorum in his casibus concretis, quorum memoria retinetur, minime autem ad ipsam spectat iudicium de necessitate atque universalitate prædictæ connexionis in quocumque casu etiam possibili, et nondum experientiæ subjecto. Aliunde vero ex sola actuali connexionione extremorum nequit necessitas colligi prædictæ connexionis, quandoquidem actualis connexio datur revera non solum inter ea, quæ separari nequeunt, ut sunt v. g. *homo* et *risibile*, sed etiam inter ea, quæ non repugnat separari, et proinde contingenter conjunguntur, qualia sunt *homo* et *album* vel *doctum*. Vide Conimbricenses (1).

208. PROPOSITIO 2.^a *Assensus principiorum, licet præviam postulet experientiam, discursivus tamen non est (2).*

Prob. 1.º Ex communi Philosophorum effato, dictitantium ita se habere principia in speculativis, sicut finis ultimus in practicis. Atqui in practicis finis ultimus non appetitur propter aliud, sed e converso cætera propter ipsum appetuntur. Ergo etiam principii non assentimur, propter aliud motivum ab ipsis extremis diversum.

Prob. 2.º Si assensus principiorum foret discursivus, vel habet discursum a priori, vel a posteriori. At neutrum dici potest. Non primum, quia secus nulla daretur propositio immediate nota. Non alterum, quia tunc dicendum foret experientiam influere per se in assensum principiorum: cuius contrarium ostendimus.

Confirmatur 1.º congruentia illa, qua utitur Angelicus Doctor (3) ex Dionysio (4). Nam *divina sapientia sic universa disposuit, ut supremum infimi attingeret infimum supremi. Sed*

quamobrem
assensus
principiorum
discursivus
non est.

(1) Lib. 1.º *Posterior.*, cap. 1, q. 2, art. 3.º

(2) Vide S. Thom. *de Veritat.*, q. 16, a. 1; *Ethicor.* lib. 6, lect. 5; *Scot.*, 1.º dist. 3, q. 4; et 1.º *Poster.*, cap. 1, q. 1, et auctores citat. in præced. proposit.

(3) *De Veritat.*, q. 16, a. 1.

(4) *De Divin. Nomin.*, cap. 7.

nostra suprema cognitio naturalis est principiorum. Ergo ut attingat modum cognoscendi angelicum, qui est sine discursu, non erit discursiva (1).

Confirmatur 2.º comparatione fidei divinæ. «Assensus fidei in fideli adulto pendet minus principaliter a rationibus probabilibus, quibus manu ducitur ad credendum; et tamen, quia præcipua causa assentiendi est divina auctoritas, non est assensus discursivus. Ergo licet principium aliquo modo inductionem prærequirat, cum principaliter, immo absolute, fiat ex penetratione terminorum cum lumine intellectus, non erit discursivum» (2).

Et sic relinquitur, solum lumen intellectuale esse causam per se assensus principiorum præeunte experimento per modum conditionis, ut manu ducatur ad firmiter assentiendum.

Quomodo
inductio
et experientia
non ducatur ad
assensum
principiorum.

212. Jam si quæras, quomodo experientia et inductio manu ducat intellectum ad assensum principiorum, non una est auctorum sententia. Cajetanus enim (3) et alii existimant experimentum inservire ac necessarium esse non solum ad rite apprehendendos percipiendosque terminos complexionis, sed etiam ad ipsam complexionem extremorum peragendam.

Alii vero censent, experimentum necessarium esse dumtaxat ad claram perceptionem penetrationemque terminorum, quibus sufficienter penetratis, intellectus illico firmiter adhæret principia pronuntiando. Ita Antonius Andreas apud Conimbricenses (4) et, ut videtur, etiam Fonseca (5) et Suarez (6).

P. Cosmus Alamannus utitur distinctione. Quædam enim sunt principia universalis omnium scientiarum, quæ axiomata seu dignitates appellantur; «et horum cognitio principiorum, inquit, non fit ex præexistenti cognitione experimentalis ratione complexionis terminorum, ex ipso enim lumine naturali intellectus agentis hujusmodi prima principia fiunt cognita, nec acquiruntur per ratiocinationes, sed solum per

(1) Conimbricenses., lib. 1, *Posterior.*, cap. 1, q. 2, a. 3.

(2) Conimbric. ib.

(3) In lib. 2.um *Posterior.*, cap. 13.

(4) Loc. cit. q. 2, a. 3, *Ut igitur omittamus.*

(5) Loc. sup. cit.

(6) Loc. sup. cit.

hoc, quod eorum termini innotescunt, ut dicit Philosophus (1). Scito enim quid *totum* et quid *pars*, cognoscitur quod *omne totum est majus sua parte...*

«Quædam vero sunt (principia), quorum termini non sunt apud omnes noti, quæque non est necesse habere in mente quemlibet, qui debet doceri in demonstrativa scientia, quæ *positiones* dicuntur; et hujusmodi principiorum cognitio, ratione complexionis terminorum, necessario debet fieri ex præexistenti cognitione experimentalis» (2).

Equidem crediderim experientiam necessariam dumtaxat esse, ut termini ipsi sufficienter penetrarentur. Terminis autem sufficienter penetratis, ipsum naturale lumen facile intellectum adiget ad firmiter assentiendum principiis. Et hoc tandem modo inductio experimentalis juvat, et manu ducit intellectum in assensum principiorum. Nec video, quid amplius requiratur in propositionibus immediatis, qualla sunt omnia principia, sive sint dignitates sive positiones, ad firmissimum assensum præter terminorum claram perceptionem penetrationemve.

Quæ vero P. Alamanni ex Aristotele (3) mutuatur, ipsi non favent revera. Ibi enim Philosophus, ut vidimus in articulo præcedenti, tractat generatim modum colligendi et cognoscendi principia; et nulla facta distinctione axiomatum positionumve, docet illa experimento atque inductione indigere. Quo ergo jure, quæ generatim a Philosopho dicuntur, ad solas positiones detorqueamus?

Dices 1.º Cum Alamanno: «Si universalis, ex quibus procedit demonstratio, cognosci possunt absque inductione, et consequenter sine præexistenti cognitione experimentalis sensitiva, sine qua esse non potest inductio; sequeretur, quod posset homo accipere scientiam eorum, quorum non habet sensum; quod est impossibile» (4).

Sed facilis est responsio. Negatur enim sequela. Aliud nempe est experientiam necessariam esse ad cognoscendam

(1) 1.º *Posterior.*, cap. 3, text. Comm. 6.

(2) Alamann. *Summ. Philos.*, Prima part., quæst. 21, art. 2.

(3) 2.º lib. *Posterior.*, cap. ultimo.

(4) Ita P. Alamanni, loc. cit.